

Данило Галицький  
Юлія Вадимовна Белочкіна

Марія Павловна Згурська

Знамениті українці

Данило Романович Галицький – один з тих яскравих історичних діячів, яким багате раннє Середньовіччя. Він жив у бурхливу, жорстоку епоху усобиць та монголо-татарських набігів і увійшов в історію як збирач давньоруських земель, правитель Галицько-Волинського князівства, великий реформатор, далекоглядний політик та хитромудрий дипломат. Данило Галицький був першим в історії українського народу легітимним, тобто визнаним в Європі, королем. До того ж він першим серед російських князів спробував покінчити із залежністю свого князівства від монголо-татарських завойовників. Та найбільша заслуга Галицького полягає в тому, що він був патріотом своєї землі. Відродження інтересу до історії української державності зробило постать князя Данила Романовича цікавою і для наших сучасників.

Марія Павлівна Згурська, Юлія Олександрівна Белочкіна

Данило Галицький

Передмова

Данило Романович Галицький – один з тих яскравих та суперечливих історичних діячів, на які багате раннє Середньовіччя. Варто зазначити, що хоча дослідники радянського періоду і віддавали Галицькому належне як захиснику руських земель від польсько-литовської інтервенції, проте створену ним Галицько-Волинську державу вони не розглядали як спадкоємицю Києва.

Відродження інтересу до історії української державності зробило постать князя Данила Романовича цікавою для істориків, і це, поза сумнівом, є позитивним моментом. Проте не можна не визнати, що, використовуючи особистість Галицького в пропагандистських цілях, його біографію частенько «шліфують», щоб надати князю рис «справжнього героя». І цей новий «канонічний» образ має мало спільного з реальною людиною, яка жила в бурхливу, жорстоку епоху усобиць та монголо-татарських набігів. Данило Галицький прожив довге, багате подіями життя. Можливо, багато його вчинків не можна схвалити з позиції сьогоденної моралі, але в сучасних дослідників життєпису Галицького немає ніякого права замовчувати чи перекичувати факти його непересічної біографії.

Історія українського народу знає лише двох легітимних королів – Данила Галицького та його внука Юрія Львовича (Юрія I). Існує дуже цікава легенда, підкреслюємо – легенда, про те, що папа Інокентій III прислав гінця до батька Данила, Романа Мстиславича, князя галицького і волинського, з пропозицією зробити його «королем Руським» – звісно, з умовою прийняття католицької віри. На що князь нібито відповів папським послам: «Доки маю меч, не буду купувати володінь іншою ціною, тільки кров'ю, як батьки та діди наші примножували Руську землю!» Проте документи про цю подію однозначно достовірними не визнаються.

Безумовно, коронація Данила Романовича є знаковим епізодом в історії української державності, але розглядати її як свідчення переходу від середньовічної уособи до централізованої держави і консолідації її під рукою новоспеченого монарха було б перебільшенням. І все ж Данило Галицький, безперечно, був продовжувачем справи свого великого батька і прагнув об'єднати руські землі. В історію він увійшов як великий завойовник і реформатор, а також як далекоглядний політик та хитромудрий дипломат. Та найбільша заслуга Галицького в тому, що він був патріотом своєї держави і всі свої дії спрямовував на поліпшення її добробуту та обороноздатності. Втім, сьогодні багато істориків вважають це твердження спірним, тому нехай на запитання про роль Данила Романовича Галицького в українській історії дасть відповідь життєпис цієї неабиякої особистості.

#### Першоджерела

Єдиною літературною пам'яткою Галицько-Волинської землі, що збереглася до наших днів, є Галицько-Волинський літопис. Він був створений в XIII столітті й увійшов до складу Іпатіївського списку, сформованого в XV столітті. Цей літопис містить відомості про події в Південній Русі, Литві, Угорщині та Польщі. Текст його ділиться на дві різні за манерою викладу частини: Галицьку (1201–1267) та Волинську (1267–1290).

При вивченні цього документа відразу ж привертають до себе увагу численні хронологічні розбіжності, оскільки всі події описуються не в хронологічній послідовності. Галицько-Волинський літопис – твір дуже складний, що визначається історією його створення. Літопис складається з багатьох компонентів, котрі часом не завжди вдало поєднуються в одне ціле. Крім того, він чотири рази перероблявся та доповнювався. І ці чотири укладачі мали свої, відмінні від інших, погляди на події, своїх «головних героїв», тому упередженості в характеристиках було не уникнути. Проте в цій пам'ятці є й спільна основа – тема героїчного підйому та емоційна насиченість усіх частин літопису.

Перша частина Галицько-Волинського літопису – літописний звід 1246 року, укладений митрополитом Кирилом. Далі його змінив холмський єпископ Іоанн, його розповідь охоплює період з 1247-го по 1264 рік. Деякі історики вважають, що літопис був перероблений у Володимирі складачем його наступної частини, що стосується Василька Даниловича, хоча при уважному розгляді помітно, що межа між зводом Іоанна і наступним розмита. Так, історик В. Т. Пашуто вважає початком зводу Василька Тарнавський з'їзд 1262

року. Звід Василька охоплює період з 1263-го (умовно) до 1271 року – року смерті цього князя. Помітно, що літописець дуже прагнув перебільшити роль князя Василька і просто не вважав за потрібне згадувати про ті події, в яких князь не брав участі.

В центрі опису перших двох частин Галицько-Волинського літопису знаходиться постать князя Даниїла (Данила) Романовича Галицького. Його образ ідеалізується в традиціях давньоруських билин: які б сумнівні, а то й недобрі вчинки він не робив – все одно залишається мужнім, справедливим та мудрим захисником вітчизни. Перекладений на сучасну мову, літопис читається легко, це досить динамічний опис політичних інтриг та баталій з рідкими вкрапленнями побутових сцен та описів.

#### Коротка біографічна довідка

Данило Романович Галицький (1201–1264) – князь (а з 1254 р. – король) Галицько-Волинських земель, політичний діяч, дипломат і полководець, син князя Романа Мстиславича, з галицької гілки роду Рюриковичів.

У 1205 році став формальним спадкоємцем Галицько-Волинського князівства після смерті батька, князя Романа Мстиславича.

До 1211 року перебував при угорському дворі під опікою короля Андрія.

У 1211 році покликаний на князювання в Галич.

У 1212 році вигнаний з Галича внаслідок боярської смути. У 1218 році бере шлюб з Анною, дочкою князя Мстислава Удатного.

У 1221 році стає волинським князем.

У 1223 році брав участь у битві на річці Калці.

Того ж року народився його первісток Іраклій, який не став спадкоємцем через передчасну смерть у сімнадцять років.

У 1228 році в Данила Галицького народився спадкоємець, Лев Данилович – князь Белзький (1245–1264), князь Галицький (1264–1301). Переніс столицю з Галича до Львова.

У 1229 році Данило завершує об'єднання волинських земель.

У 1230 році в віці двадцяти дев'яти років він відвоював те, що вважав своїм по праву – Галич. У той же рік народився молодший син Данила Шварн Данилович (Шварно, Шварнас) Литовський; князь Брестський (1245–1264), Холмський (1264–1269), Галицький (1264–1269, разом з Левом), четвертий великий князь Литовський (1267/1268–1269). (Окрім уже згадуваних тут Лева і Шварна, у Данила Галицького було ще двоє синів – Роман та Мстислав, дати народження яких не відомі.)

У 1231 році Данило втрачає Галич, місто переходить під протекторат угорського короля.

У 1233 році баланс сил змінюється, і Данило знову повертає собі галицький стіл.

У 1235 році галицький стіл дістається чернігівським князям.

У 1238 році Данило, скориставшись відсутністю в Галичі князя Ростислава, повертає собі місто.

У 1242 році князь Ростислав знову ненадовго захоплює Галич, але практично відразу Данило знову повертає собі галицький стіл.

У 1245 році Данило перемагає в битві під Ярославом, яку називають «вирішальною битвою за Галич».

У 1246 році він здійснює поїздку в Орду, щоб закріпити свої володіння. У той же рік папський престол направив до Данила свого гінця для встановлення зв'язків. Данило ж розпочинає підготовку з перенесення загальноруської митрополії з Києва до Галича.

У 1247 році угорський король Бела запропонував Данилу укласти союз, скріплений шлюбною угодою між сином Данила Левом і дочкою Бели Констанцією.

У 1249 році Данило перериває взаємини з папським престолом.

У 1251 році Данило вступає в союз із братом Олександра Невського Андрієм для боротьби з татарськими загарбниками.

У 1252 році Данило одружується на племінниці литовського князя Міндовга і вступає з ним у союз.

У 1253 році Данило був коронований в Дорогичині й визнаний легітимним королем Галицько-Волинських земель.

У 1254–1258 роках веде успішну боротьбу з ординським темником Куремсою.

У 1259 році на місце Куремси був призначений Бурундай, який звів нанівець всі досягнення Данила і спустошив Галицько-Волинське князівство.

У 1264 році Данило іде в місто Холм, де невдовзі помирає від хвороби.

## Глава I

### Походження Данила Галицького

Батько Данила Роман Мстиславич був знаковою постаттю в історії, не дарма його прозвали Великим. Син волинського князя Мстислава Ізяславича,

правнука Володимира Мономаха і польської княжни Агнеси, він мав великі політичні амбіції. Ставши великим Київським князем, Мстислав у 1168 році віддав сину на князювання Новгород. Проте вже в 1169 році його давній суперник Андрій Боголюбський заволодів Києвом і змусив Мстислава тікати до Володимира-Волинського. У той же рік Андрій послав сильну рать під командуванням свого сина Мстислава та воеводи Бориса Жирославича, щоб прогнати Романа з Новгорода. Спустошивши новгородські землі, війська взяли в облогу місто, але кілька спроб взяти його штурмом провалилися і, зрештою, обложники відступили, піймавши облизня, зазнавши втрат у людях та конях. Проте славна перемога не допомогла Роману зберегти престол: у розорених землях почався голод, і новгородці вигнали його, шукаючи миру з Андрієм Боголюбським. У цьому ж році Мстислав Ізяславич помер і Роман став князувати у своїй вотчині – Володимирі-Волинському. З 1170 року починається його князювання на Волині. Навряд чи Роман охоче покинув Новгород заради тихого провінційного Володимира, проте він справедливо розсудив, що краще бути непримітним удільним князем, аніж безземельним вигнанцем. Свого могутнього сусіда галицького князя Ярослава Володимировича Роман намагався не зачіпати. У Київському літописі є згадка про те, як у 1184 році вигнаний з Галича син Ярослава Володимир прийшов до Романа з пропозицією союзу проти батька, та Роман просто виставив його з Володимира. У ці відносно тихі роки молодий князь осягав складне мистецтво управління уділом. Маючи намір зосередити в своїх руках якнайбільше важелів влади, Роман зважився на непопулярні заходи. Не бажаючи, щоб ним командували церковники, він вступив у конфронтацію з володимирським єпископом, і той був змушений визнати його авторитет. Далі настала черга земельної аристократії – бояр, які не хотіли поступатися своїми маломаєтними інтересами. Зокрема, феодальна роздробленість заважала створенню регулярної боездатної армії, що ставило під загрозу територіальну цілісність князівства. Відбираючи у бояр частину привілеїв, Роман набув більшої популярності серед городян, і вони стали опорою його влади. Пом'якшення боярського гніту стимулювало розвиток торгівлі та ремесел, місто почало багатіти й розбудовуватися. Роман спорудив величезні земляні укріплення – вали і збудував кілька кам'яних храмів. З них до наших днів зберігся Успенський собор, щоправда, він неодноразово перебудовувався. Як і належить князю, Роман формував дружину з надійних людей, щедро винагороджуючи їх відданістю. Закріпившись у Володимирі, він звернув погляд на багаті галицькі землі, що знаходилися по сусідству. Відразу після смерті грізного Ярослава Володимировича у 1187 році Роман починає свою кампанію. Стіл Ярослава успадкував його син – той самий Володимир, що колись просив притулку в Володимирі. Цей юнак вочевидь не був утіхою батька, – безхарактерний розпусник, який легко потрапляв під чужий вплив, він став іграшкою в руках ворогуючих бояр. З літопису можна зробити висновок, що обстановка в Галичі стала нестерпною, городяни почали бунтувати, вимагаючи усунути Володимира і запросити на галицький стіл Романа, який прославився своїм умілим правлінням. Бояри не наважилися загострювати ситуацію і вирушили до Романа. Опальний же князь Володимир, згідно з літописом, «злякався, зібрав усе золото і срібло, і свою дружину, взяв жінку та двох синів і поїхав до Угорщини, до короля». Словом, Володимир вирушив до Угорщини за військовою допомогою й отримав її. Угорський король Бела II мав власні плани стосовно галицьких земель і аж ніяк не хотів їх об'єднання з волинськими. Коли Володимир повернувся з угорським військом, Роман був змушений забиратися геть – у нього не було сил воювати з угорською армією. Але, перебираючись на князювання в Галицькі землі, він залишив Володимир-Волинський своєму брату Всеволоду,

який, не бажаючи втрачати владу, просто зачинив перед братом ворота. Роман іде на переговори в Польщу, адже саме поляки неодноразово виступали союзниками руських князів у боротьбі проти угорців, але цього разу йому не вдається домовитися про допомогу. Так Роман став практично бездомним, за ним стояла лише купка відданих йому галицьких бояр та впливовий тесть, Рюрик Ростиславич (з його дочкою Предславою Роман був одружений). Він віддав зятю Торчеськ і погрозами змусив Всеволода піти з Володимира-Волинського.

Угорці, які захопили Галич, і не подумали повернути стіл Володимиру, який їх покликав, – з самого початку у них на прикметі був інший кандидат, угорський королевич Андрій. Так Галичина потрапила під угорський протекторат, а Володимира ув'язнили у фортеці. Мабуть, правління угорців було жорстоким та деспотичним і спровокувало потужний сплеск народного невдоволення. Галицьке віче відчайдушно благало про допомогу Рюрика та інших південноруських князів, але ті ніяк не могли домовитися між собою, кому дістанеться галицький стіл, і не поспішали на допомогу. Городянам увірвався терпець, і вони вирішили самі обрати собі князя. Найбільш привабливою кандидатурою їм здавався Ростислав, син знаного воїна Івана Берладника, який сам колись намагався відібрати галицький стіл у батька Ярослава, змовившись з боярами і багатими торговцями. Ростислав був дуже популярним у народі, правильніше сказати – надто популярним, і бояри побоювалися давати йому владу. Ростислав підійшов до Галича, очікуючи, що його зустрічатимуть як переможця та визволителя, але в засідці сидів угорський загін: бояри попередили угорців про наближення Ростислава. В бою Ростислав загинув. Угорські окупанти посилили порядки. У цей час з ув'язнення зміг утекти князь Володимир. Він вирушає в Польщу до князя Казимира. Поляки були стурбовані розширенням угорської сфери впливу, і в 1190 році Володимир повертається в Галичину з польськими полками. Повернувши собі галицький стіл, він зробив розумний політичний хід, щоб убезпечити себе від Романа Мстиславича: з власної волі Володимир стає васалом володимиро-суздальського князя Всеволода. В літописах наводяться такі слова Володимира: «Отче і пане! Утримай Галич підо мною, а я буду божий і твій з усім Галичем і завжди в твоїй волі». Угода відбулася, і Володимир відносно спокійно правив у Галичі аж до смерті в 1198 році.

У той час, поки Галич був йому недоступний, князь Роман накопичував сили і вів переговори з іншими князями. Спираючись на тестя Рюрика Київського, Роман домагається для себе частини «руської землі» – так у той час називали Київську, Чернігівську та Переяславську землі. В період удільної роздробленості цією територією володіли і управляли численні нащадки Ярослава Мудрого. У 1195 році Рюрик подарував Роману Торчеськ, потім Треполь, Корсунь, Богуслав і Канів. Проте князь Всеволод Юрійович Велике Гніздо, який був обраний великим руським князем, докорив Рюрику через те, що той наділив землями молодшого князя. Обережний Рюрик відразу ж повернув все назад, а на справедливе обурення Романа тонко відповів, що «нам без Всеволода бути не можна», і порадив зятю задовольнитися скромнішим уділом.

З появою руських земель Роману додалася нова турбота – половці. У той час ці племена були головними ворогами руських князів. Кочівники нападали на прикордонні області, грабували їх і відходили в степи. Роман був не з тих, хто недооцінював половецьку загрозу, він кілька разів збирав війська для захисту та контрвизазок у степи і, врешті-решт, «зупинив половецьке нашествя». До речі, своєю військовою активністю він урятував ослаблену

Візантійську імперію – половці збирали великий похід на Візантію, але війська Романа розгромили їх на їхніх же землях. В ореолі слави половецького переможця Роман знову повернувся до вирішення галицького питання. На той час у нього вже був міцний союз із поляками: під час усобиці в Польщі він виступив на боці нащадків Казимира і тепер мав надійний тил. Роман вирушив до Угорщини і в 1198 році уклав мирний договір. Тепер він міг воювати за Галич. Проте воювати не довелося: Володимир помер, і Роман практично безперешкодно сів на галицький стіл. Так, в 1199 році, приєднавши Галицьку землю, Роман став засновником одного з найбільших князівств Київської Русі – Галицько-Волинського – і перестав потребувати заступництва тестя. Змушений лавірувати, Рюрик вступив у союз із Всеволодом Велике Гніздо. Ображений Роман почав заколот і в 1202 році переміг колишнього тестя (з дочкою Рюрика Предславою в 1197 році він розлучився). Кияни не стали чинити опір Роману, навпаки, зустріли його радісно. Літопис повідомляє, що Роман «відіслав Рюрика в Овруч, а Ольговичів за Дніпро в Чернігів і посадив Інгвара Ярославича в Києві», хоча фактично правив містом сам. Проте Рюрик не був зломлений. Він дочекався, поки Роман з військом повернеться в галицькі землі, і взяв реванш, для чого вступив у союз із половцями. Рюрик з Ольговичами та половцями взяли Київ штурмом 2 січня 1203 року. Половці пограбували місто практично повністю, а частину будівель знищили численні пожежі. У цей час Роман вів третю кампанію проти тих же половців. Розгромивши їх у черговий раз, він повернувся до Києва. Літопис повідомляє нам, що в 1204 році «Роман схопив Рюрика... і постриг його в ченці. І дружину його, і дочку (свою колишню дружину)».

Сівши на київський стіл у тому ж 1204 році, Роман вирішив, що настав час для великих змін у руських землях. Він запропонував князям виробити нову систему взаємовідносин для того, щоб ефективніше боронити руські землі від тих же половців. Він сам запропонував для розгляду документ, який називався «Добрий порядок». Текст цього документа наводиться в «Історії Російській» Татищева, проте достеменно невідомо, звідки він переписав його. Можливо, це втрачений початок Галицько-Волинського літопису, де містився життєпис князя Романа з 1200 по 1205 рік. Наведемо короткий зміст цього важливого документа.

У першій частині Роман всіляко засуджує війну між руськими князями та використання найманців, які грабують руські землі. Тут міститься прямий натяк на колишнього тестя та його союз із половцями. Для припинення конфліктів між князями Роман пропонує зробити посаду великого руського князя виборною. Балотуватися і брати участь у виборах могли шість найбільших князів: суздальський, чернігівський, смоленський, галицький, рязанський і полоцький. При цьому в великого князя повинні були бути широкі повноваження: «Якщо хтось із князів почне війну, то великий князь разом з іншими князями його судить і утихомирює. Якщо на когось [з князів] підуть війною половці, угорці, поляки чи інші народи і той князь сам не зможе оборонитися, тоді Великому князю належить надати <...> допомогу від усієї Русі, погодивши це з князями». По суті справи, Роман запропонував зробити структуру управління руськими землями більш прозорою та мобільною, що мало б позитивно позначитися на обороноздатності Русі. Для людини нашого часу цей проект здається простим та логічним, проте в жорстоку епоху раннього Середньовіччя пропозиція зробити найвищу посаду в державі виборною була ідеєю новаторською. Весь проект Романа був спрямований на посилення централізації. Він пропонував відмовитися від нескінченного

дроблення земель на користь майорату (коли спадкоємцем всіх земель ставав би старший син), оскільки руська традиція поділу земель між усіма синами призвела до виникнення великої кількості карликових князівств, що не становили якоїсь значної політичної чи військової сили і не могли себе захистити в разі інтервенції. Введення майорату незабаром призвело б до появи окремих великих постатей, адже завдяки династичним шлюбам основна частина земель зосереджувалася б у руках кількох людей.

Але, як і варто було очікувати, цей проект зустріли вороже – великі князі зішлись на тому, що «такого зроду-віку не було». Такий вердикт був закономірним. Якщо цей проект існував (частина істориків все ж сумнівається в автентичності «Доброго порядку»), то Роман як державний діяч дуже випередив свій час. І все-таки Роман не зміг би об'єднати руські землі, навіть якщо б і не загинув у 1205 році в поході проти Лешка Білого, з яким він воював за Люблінську землю. Ця військова кампанія стала для Романа останньою: від'їхавши від свого табору на чолі невеликого загону, він потрапив у засідку і був убитий. Деякі історики вважають, що у нього були й амбіційніші плани. Авторитетний знавець цього періоду В. Пашуто припустив, що Роман Мстиславич хотів поборотися за корону німецького імператора. Тому він і вступив у європейську династичну війну, підтримавши Гогенштауфенів проти Вельфів, і пішов війною на союзника Вельфів Лешка, розраховуючи в результаті отримати Саксонію. У французьких літописах Альберіка є розповідь про те, як Роман з дружиною приїхав на переговори з Лешком та Конрадом і був підло вбитий. Щоб б там не сталося, в 1205 році Роман загинув. Цитуємо далі південноруський літопис: «Галичани взяли свого мертвого князя і віднесли його в Галич і поклали в церкві Святої Богородиці». З цього можна зробити висновок, що Роман похований в Галичі.

Після смерті князя залишилися два спадкоємця – Данило чотирьох років від народження та дворічний Василько. Ці хлопчики не були онуками підкореного Романом Рюрика, а синами його другої дружини Анни. Взагалі, особа ця загадкова, у всякому разі літописці не називають мати Данила та Василька на ім'я, а величають її «Романовою княгинею» або просто «Романовою». Чому? Можливо, тому, що її походження бажало бути кращим. Її старший син Данило народився в 1201 році, а датою укладення її шлюбу з Романом називають 1197 рік. Та чи так це? Можливо, Роман розлучився пізніше, а свого первістка нагуляв, ще перебуваючи у шлюбі з бездітною Предславою. У цьому випадку набуває ваги припущення знавця історії Галицько-Волинської Русі В. Т. Пашуто, який вважав, що Анна походила з середовища волинського боярства. Але його романтична версія про те, що вона була принцесою з візантійського роду, не заслуговує особливої довіри. У візантійських хроніках літописця Нікити Хоніата чітко і недвозначно повідомляється, що в Ісаака II Ангела було дві дочки. Одну віддали заміж за сицилійського короля, інша ж заснувала монастир, де й прожила свій вік. Припущення про те, що у візантійського імператора була ще одна, невідома історикам дочка, вельми сміливе, та навряд чи обґрунтоване. Що, втім, не бентежить шанувальників цієї версії, таких як М. Баумгартен. Інший дослідник європейської генеалогії польський вчений І. Граля вважає, що дружина Романа походила зі знатного візантійського роду Каматеросів. Цей рід неодноразово згадується у візантійських хроніках, він дав Константинополю двох патріархів та цілу плеяду видатних державних діячів. Можна припустити, що імператор Ісаак Ангел для зміцнення взаємин Візантії та Галицько-Волинського князівства запропонував Роману одружитися зі знатною дівчиною. Та знову виникає кілька запитань. Перше: як міг цей політичний шлюб пройти поза увагою

літописців, того ж Никіти Хоніата? І друге: ймовірну візантійську наречену Романа звали Марією Каматерос. У Галицько-Волинському ж літописі дружина Романа зветься Анною... Та на все можна знайти відповідь: припустимо, ім'я Анна Марія взяла після того, як постриглася в черниці, адже в літописі вона все більше іменується «Романовою княгинею» і лише згодом називається Анною. Та якщо не займатися складанням «біографічного пазлу», то єдиним фактом, що свідчить на користь гіпотези про візантійське походження матері Данила та Василька, є візантійські імена його внуків – Іраклій та Лев.

## Глава II

### Дитячі роки

Батько Данила Роман Мстиславич був знаковою постаттю в історії, недарма його прозвали Великим. Син волинського князя Мстислава Ізяславича, правнука Володимира Мономаха.

Покійний Роман Мстиславич правив Галичем залізною рукою і стяг чимало буйних боярських голів, з приводу чого казав: «Не задушивши бджіл, меду не скуштуєш». І залишив синам у спадок чимало ворогів як у Галичі, так і поза ним. Рюрик, щойно дізнався про смерть Романа, відразу ж скинув чернечу рясу і проголосив себе князем Київським. Він домовився з чернігівськими князями разом йти на Галич. Проте на той час у Галичі був розквартирований угорський гарнізон, присланий королем Андрієм II після зустрічі в Саноку з удовою Романа Анною. Його наявність гарантувала вірність спадкоємцям Романа з боку галицьких бояр, багато з яких були не проти здати місто Рюрику. А через рік, у 1206-му, чернігівські та смоленські князі зібралися на сейм, де було вирішено об'єднатися в Києві з Рюриком і йти разом до Галича. З іншого боку, Галич вирішив брати в облогу Лешко Білий. Анна послала по допомогу до угорського короля. Андрій піднявся з усіма своїми полками. Існує легенда, що вони з покійним Романом були добрими друзями: вони присягнулися, що якщо один з них переживе іншого, то той, хто лишиться в живих, дбатиме про сімейство покійного. В ту епоху договори були мало чого варті, навіть кровна спорідненість не рятувала від зради: брат ішов на брата, батько скидав сина. Тим не менше угорський король виступив у похід, бажаючи захистити права вдови та її синів. Проте Анна не наважилася чекати приходу угорських військ в Галичі, побоюючись віроломства бояр, і втекла з синами до Володимира-Волинського. До Галича з трьох сторін наближалися руські князі, поляки та армія короля Андрія. Зрештою, всі сторони зібралися на переговори. Внутрішні чвари вимагали швидкого повернення Андрія додому. Він уладнав ситуацію з Лешком та вирушив назад до Угорщини. Галицькі бояри розділилися на партії. Перемогло угруповання, очолюване боярином Володиславом. Цей багатий та впливовий чоловік був вигнаний з Галича Романом і жив у сіверській землі. Опальні галицькі бояри Кормильчичі були відомі як прибічники Ігоровичів. Послухавши їх, галицькі бояри послали за Ігоровичами і посадили в Галичі Володимира, а Романа – у Звенигороді. Не варто шукати таємних мотивів такої гарячою симпатії галицьких феодалів Ігоровичам. Все вкрай просто. У XIII столітті земельна аристократія здобула велику владу, бояри формально були під владою князя, але утримували власні дружини. Зосередження великих

земельних наділів у руках бояр призвело до зменшення кількості вільних смердів (селян), та й у містах зникали традиції народного віча (збори). Зміцнілим боярам був найбільш зручним маріонетковий правитель, якого вони самі посадили на престол. Бажано до того ж, щоб він не мав ані законних прав на князювання, ані впливових прибічників, адже такого князя в будь-який момент можна вигнати втришия, якщо він почне показувати зуби.

Та до тих пір, поки спадкоємці Романа були живі й вільні, бунтівні бояри почувалися, як на порохівій бочці, побоюючись союзника Анни угорського короля Андрія. Бажаючи убезпечити себе, галичани відправили до Володимира посла з пропозицією видати Володимирі Ігоровичу вдову Романову з синами. Частина володимирських бояр з обуренням відкинула погрози галичан і вимоги поставити княжити брата Володимира Святослава. Проте знайшлися й ті, хто був готовий підтримати вимоги галицьких бояр. Дізнавшись, що посла не стратили, як передбачалося, а, послуховавшись впливових бояр Мстислава, Никифора і Мончука, відпустили, Анна зрозуміла, що земля знову горить у неї під ногами. Тієї ж ночі, як свідчить літопис, вона потай вибралася з міста в супроводі трьох довірених слуг: свого духівника, дядька старшого сина та годувальниці молодшого. Та чи було все так драматично? Навряд чи. У Володимирі в Анни та княжичів було достатньо вірних прихильників, і ймовірно, вона виїхала з міста так, як і личить особі її рангу – з озброєним ескортом і стягом. Та як би там не було, Анна із супутниками опинилася в складному становищі – з усіх боків були вороги. І врешті, Анна приймає ризиковане рішення – впасти в ноги Лешку Білому та просити його заступництва. А це ж був колишній союзник її покійного чоловіка, на якого той пішов війною, де й загинув, після чого Лешко приходив осаджувати Галич... Та чомусь Лешко виявляє співчуття молодій вдові. Він заявив, що з покійним Романом його розсварили намови, але в пам'ять про попередню багаторічну дружбу він зробить для Анни все. І що ж він робить? Він відправляє Данила з надійним ескортом до іншого відданого друга вдови – угорського короля – і передає йому усне послання, що готовий воювати, щоб повернути нещасним сиротам їх вітчизну. Цей політичний маневр Лешка можна охарактеризувати старою приказкою: «М'яко стеле, та твердо спати». Адже на ділі Лешко просто поділився заручниками з угорським королем, а Анну та Василька залишив при своєму дворі.

Коли до галицького князя Володимира дійшли відомості про підготовлюваний військовий союз, він поспішив послати багаті дарунки Лешкові та Андрію, що остудило їх войовничий запал. Андрій не повів військо проти Володимира Ігоровича, Лешко ж наступного року прийшов зі своїм військом під стіни Володимира. Противники князя Святослава Ігоровича вирішили, що поляки прийшли відвойовувати для маленького Данила його отчину, та впустили їх у місто. Проте у Лешка був інший розклад: після того як його воїни пограбували жителів (звісно, не завдаючи шкоди будівлям та укріпленням), він покликав на князювання Олександра Всеволодовича Белзького, двоюрідного брата Данила та Василька. Белзький був вигідний Лешку тим же, чим Ігоровичі галицьким боярам – Володимир не був його отчиною, тому, незважаючи на те, що він був родичем з Романовичів, після жакливого різанини та грабежів, що вчинили в місті поляки, популярністю він не користувався. Щоб замилити очі та позбавити новоявленого володимирського князя надійного тилу, Лешко віддав Белз Васильку.

Між тим, обстановка в Галичі залишалася неспокійною, за відсутності твердої руки бояри вели нескінченні чвари. Самі Ігоровичі незабаром

посварилися і почали переділ здобичі: Роман Ігорович за допомогою Святослава вигнав Володимира. Андрій розпорядився, щоб узурпатора схопили й доправили до двору. Угорський воевода Бенедикт Бора напав на Романа в лазні, де той не зміг чинити гідного опору, відправив його до Угорщини і сам став управляти Галичем. Правління його описується як на рідкість безсоромне та аморальне. Ймовірно, саме тому Ігоровичам вдалося повернути собі владу. Цього разу вони за угодою поступилися князюванням в Галичі старшому брату Володимиру. А через якийсь час Ігоровичі, ймовірно, вступили в конфронтацію з впливовими галицькими боярами і вирішили зміцнити свою владу, усунувши призвідників смут. Серед них був і їх благодійник Володислав, і саме він своєчасно довідався про цей підступний план. Проте, якщо вірити Галицько-Волинському літопису, Ігоровичі змогли влаштувати боярам криваву лазню, хоча кількість загиблих бояр – близько п'ятисот – явно перебільшена. Сподвижники Володислава вчасно втекли з Галича. Трое галицьких бояр – Володислав, Судислав та Пилип – вирушили до Угорщини до короля Андрія. Вони нагадали йому про його обіцянку захистити права нащадків Романа, кажучи такі слова: «Дай нам отчича нашого Данила, ми підемо з ним і відберемо Галич в Ігоровичів». Андрій вважав, що час юнакові відвойовувати спадщину, і дав йому сильне військо. Заправляв опальними боярами Володислав, він умовив Данила, якому в ту пору було близько дев'яти років, скористатися нагодою і відібрати в Ігоровичів усі міста. Військо насамперед підійшло до Перемишля, де правив Святослав Ігорович. Городянам він був не милий, тому вони видали його угорцям і добровільно перейшли під руку Данила. Звенигородці зачинили ворота перед угорським військом і відчайдушно чинили опір, покликавши на допомогу половців. Союзниками угорців і Данила виступили дружини його братів Василька та Олександра, луцький полк і польський загін, присланий Лешком. Битва під стінами Звенигорода була навалною, її можна назвати розміном фігур: обидві сторони зазнали приблизно однакових утрат, і захисники знову сховалися за стінами. Проте нападникам пощастило взяти в полон звенигородського князя Романа Ігоровича, який не наважився залишатися в обложеному місті й вирушив до Києва просити допомоги у князя Всеволода Святославича. Після полону князя городяни вступили в переговори і, врешті-решт, здали місто. Тепер шлях молодого спадкоємця пролягав до Галича. Чутки про військові успіхи Данила дійшли до галицького князя, більше того, настрої в місті були не на його користь. Криваві дні правління батька Данила забулися, і народ із захопленням чекав появи спадкоємця. Володимир Ігорович утік разом зі своїми прихильниками, і Данило безперешкодно в'їхав у місто. Бояри, здавалося, забули колишні чвари і посадили Данила на батьківський стіл у соборній церкві Св. Богородиці, так само одноставно вони вирішили стратити полонених Ігоровичів, хоча таке поводження зі знатними бранцями було не заведено. У руських літописах ніде не згадується про публічну розправу васалів над князем, це суперечило не тільки традиції – знатних бранців використовували для шантажу чи отримання викупу, – але й феодальній етиці. Навіть відоме своєю могутністю новгородське боярство не допускало смертовбивства князів, обмежуючись вигнанням невгодного правителя. Важко зрозуміти логіку галицьких бояр, можливо, вони хотіли продемонструвати угорському королю, що противники молодого князя Данила мертві й немає сенсу тримати в Галичі великий гарнізон. амбіційний Володислав Кормильчич хотів бути регентом при малолітньому князі, тому коли з Белза прибула його мати, щоб правити від імені сина, як було домовлено між королем Андрієм та боярами, їй було сказано, що Данило забув її за роки, проведені при угорському дворі. Мабуть, Анна швидко змогла відновити свій вплив на сина, і прибічники Володислава вирішили вигнати її

з Галича. Під час розставання Данило плакав, а коли один із сподвижників Володислава, Олександр, взяв його коня за вузду, щоб відвести від матері, то він вихопив меч і вдарив його, заявивши, що поїде разом з матір'ю. І тоді Анна проявляє істинно візантійську далекоглядність – вона відбирає у сина меч, віддає його Олександру, який не постраждав (хлопчик лише трохи поранив його коня) і велить Данилу залишатися на батьківському престолі. Сама ж вона ненадовго заїжджає в Белз до молодшого сина, а потім мчить до свого заступника угорського короля. Андрій, як завжди, стає на її бік, змовляється з володимирськими боярами і приводить до Галича велике військо. Володислав та його найближчий сподвижник Судислав були схоплені й кинуті до в'язниці. Здається, що от він – кінець кар'єри авантюриста Володислава Кормильчика, зрадника та заколотника. Але ж ні, чомусь відданий лицар Анни, угорський король Андрій дозволяє Судиславу викупити себе з полону за величезну суму, а Володислава забирає з собою до Угорщини. Між тим брати Володислава, Яволд та Ярополк, які втекли в Пересопницю, змовилися з тамтешнім князем Мстиславом і переконали його піти з ними на Галич, де, очевидно, цього разу Андрій не залишив достатньо військ для захисту юного Данила. Галицькі бояри практично відразу відкрито приймають сторону Мстислава, що є непрямим підтвердженням того, що в Галичі не було відданих Анні військ. Цього разу вони виганяють не лише Анну, але й Данила. Анні нічого іншого не лишається, окрім як тікати до Угорщини. Чому ж вона не повернулася в володіння молодшого сина в Белз? Інший її союзник, польський король Лешко, вирішив, що в Белзі повинен сидіти його ставленик. Він надав допомогу володимирському князю Олександру в облозі Белзу. Так Василько втратив Белз і перебрався з відданими йому людьми в Кам'янець.

У цей час Володислав Кормильчик повертається в Галич з благословенням короля Андрія правити від його імені. Чому раптом король відпускає давнього ворога своєї підопічної? Можливо, Володислав зробив йому пропозицію, від якої Андрій не зміг відмовитися: наприклад, переконав його, що підготує обстановку в Галичі до того, щоб на престол попросили самого Андрія чи його сина.

Анна приїздить до угорського двору, де її зустрічають з пошаною, а Володислав у той же час прямує до Галича. Мстислав Пересопницький не став чекати повернення Володислава і втік. Чому? Чи ж не дав Андрій воїнів колишньому узурпатору? Можливо, та швидше за все обстановку в Галичі загострили брати Володислава та віддані йому бояри. Так, Володислав у 1213 році знову став правити в Галичі, проте літописці вказують, що він дійсно визнавав владу угорського короля, у всякому разі, формально. Проте княжіння боярина було небезпечною авантюрою, воно підривало основи феодальної ієрархії й створювало небезпечний прецедент. Можливо, далекоглядний Андрій розумів, що в будь-який зручний для себе момент він може «відновити справедливість», і цю акцію підтримають інші правителі.

Не отримавши допомоги від Андрія, Анна з сином іде на уклін до Лешка. Проте в Польщі все повторюється: Лешко не бажає повертати Васильку Белз і захищати права Данила в Галичі. У західній пригодницькій літературі Анна зображена як слов'янська Клеопатра, яка завдяки своїй привабливості змогла змусити двох могутніх людей свого часу – Андрія і Лешка – захистити інтереси її синів. Літописи тих часів скупі на описи, та є й факти на користь цієї теорії. По-перше, сумнівне походження княгині Романової – важко припустити, що Роман, який знаходився на піку своєї політичної

кар'єри, відмовився б від можливості династичного шлюбу заради дівчини, яка не була б вродливою. Якщо взяти 1197 рік за дату початку зв'язку Анни та Романа, то приблизною датою її народження міг бути 1178 (чи 1179 або 1180) рік, тобто у рік смерті Романа їй було близько двадцяти чотирьох років – пік розквіту привабливості. Вигнання ж Данила з Галича відбулося в 1212 році; Анні тоді було близько тридцяти років. У цьому віці, висловлюючись мовою бульварної преси, вона вже «виходила в тираж», і, можливо, саме тому ні Лешко, ні Андрій не збиралися чимось жертвувати заради її інтересів. Тому Анна разом з Данилом була змушена повернутися в скромний маєток Василька в Кам'янець.

Галич недовго залишався в спокої – Лешку Польському не сподобалося, що Андрій зміг зробити галицькі землі сферою свого впливу. Він охоче відгукнувся на пропозицію пересопницького князя пограбувати галицькі землі й спробувати взяти місто. Збірним загонам Лешка і Мстислава разом з військом Романовичів вдалося здолати галицьке військо в полі, проте обложити місто вони не наважилися, ймовірно, побоюючись приходу військ угорського короля. Розграбувавши підконтрольні Андрію землі, Лешко вирішив зробити реверанс у бік спадкоємців Романа, щоб заручитися їх лояльністю. Він зажадав від Олександра, володимирського князя, щоб той віддав Романовичам два міста – Тихомль і Перемишль. Анні довелося задовольнитися цим, хоча вона не втрачала надію повернути синам Володимир.

Тим часом король Андрій, дізнавшись про спустошення Галицької волості, яку вважав своєю, почав збирати війська для походу проти Лешка Польського. Та в плани Лешка не входив повномасштабний конфлікт. Він послав на переговори свого воеводу Пакослава з такими словами: «Не годиться бояринові княжити в Галичі, але візьми краще дочку мою за сина свого Коломана і посади його там».

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию ([https://www.litres.ru/pages/biblio\\_book/?art=40849541&lfm=362673004](https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=40849541&lfm=362673004)) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.